

CÁC BẢO TÀNG TẠI HÀ NỘI VỚI VIỆC NÂNG CAO CHẤT LƯỢNG DẠY VÀ HỌC MÔN LỊCH SỬ TRONG CÁC TRƯỜNG PHỔ THÔNG

TH.S. NGUYỄN KIM THÀNH*

Trong vài năm gần đây, khi mỗi mùa thi đại học đi qua, xã hội lại thêm một lần trầm trở vì kết quả thi môn Lịch sử không hề biến chuyển, mà có vẻ như ngày một thấp hơn. Không khỏi xót xa khi có những trường đại học chỉ duy nhất một thí sinh đăng ký dự thi đạt điểm 5 ở môn học này. Cũng không hiếm gặp những "kiến thức lịch sử" cười ra nước mắt của các "cô tú, cậu tú" đang mon men bước vào cánh cửa của các trường đại học. Đã có rất nhiều lời bàn với mong muốn góp phần cải thiện tình hình, nhưng nhìn chung, các ý kiến vẫn chỉ tập trung vào thay đổi chương trình, phương pháp dạy và học, tăng cường phổ biến kiến thức lịch sử thông qua các phương tiện truyền thông, thay đổi quan niệm về môn học của phụ huynh và học sinh... Là người đã gắn bó với bảo tàng gần 30 năm, trong bài viết này, tôi xin nêu lên một vài ý kiến theo hướng tiếp cận từ góc độ bảo tàng.

Lịch sử là những sự việc đã diễn ra, có thật, nó tồn tại khách quan trong quá khứ. Do đó, không thể phán đoán, suy luận hay tưởng tượng để nhận thức về lịch sử. Nhận thức lịch sử phải thông qua những "dấu tích" của quá khứ, những chứng cứ về sự tồn tại của các sự việc đã diễn ra. Trong việc dạy học lịch sử, lời nói của người thầy có vai trò quan trọng để tạo biểu tượng, hình thành khái niệm lịch

sử cho học sinh nhưng cũng không thể thay thế cho việc sử dụng đồ dùng trực quan. Trong dạy học lịch sử, phương pháp trực quan góp phần quan trọng tạo biểu tượng cho học sinh, cụ thể hóa các sự kiện và khắc phục tình trạng hiện đại hóa lịch sử của học sinh. Nhà giáo dục học K.Đ.Usinxki từng khẳng định: "Hình ảnh được lưu giữ đặc biệt vững chắc trong trí nhớ chúng ta là hình ảnh mà chúng ta thu nhận được bằng trực quan". Và, những đồ dùng trực quan ấy đang được lưu giữ, trưng bày trong hơn 120 bảo tàng tại Việt Nam. Ý thức rõ điều đó, trong những năm qua, nhiều bảo tàng trong cả nước nói chung và ở thủ đô Hà Nội nói riêng đã có nhiều hình thức hoạt động nhằm thu hút học sinh, sinh viên đến tham quan, học tập, trải nghiệm, nghiên cứu... Cụ thể như:

1. *Tổ chức các cuộc tham quan tại bảo tàng có nội dung phù hợp với chương trình học của từng cấp*
Ở Việt Nam, học sinh được học lịch sử từ lớp 4 và lớp 5. Nhưng trước đó, các em cũng được tiếp nhận tri thức lịch sử qua các môn học khác, như Tiếng Việt, Đạo đức, Khoa học Tự nhiên và Khoa học Xã hội... Từ những kiến thức khái quát ban đầu, đến các cấp học, học sinh sẽ được tiếp cận với các bài học chi tiết, cụ thể về lịch sử Việt Nam và lịch sử thế giới. Nhận thức rõ vai trò của mình trong việc góp phần nâng cao chất lượng dạy và học môn Lịch sử ở nhà trường phổ thông, trong những năm qua, các bảo tàng ở Hà Nội đã liên kết

* Bảo tàng Lịch sử quốc gia Việt Nam

chặt chẽ với nhà trường phổ thông tổ chức đưa học sinh đến tham quan, học tập tại bảo tàng với nhiều loại hình khác nhau.

Với hình thức này, giáo viên dạy sử có thể liên hệ để giảng dạy các bài học, chuyên đề, tổng kết về chương trình lịch sử của từng cấp thông qua hệ thống trưng bày thường trực tại các bảo tàng có nội dung liên quan. Chẳng hạn, khi dạy về lịch sử thời Trần, giáo viên đưa các em học sinh đến học tại phòng trưng bày chuyên đề văn hóa Trần của Bảo tàng Lịch sử Việt Nam (nay là Bảo tàng Lịch sử Quốc gia Việt Nam). Hay khi dạy những bài học liên quan đến thời kỳ chống Mỹ, giáo viên đưa học sinh đến học tại các phòng trưng bày có nội dung liên quan đến một số bảo tàng, như Bảo tàng Cách mạng Việt Nam, Bảo tàng Lịch sử Quân sự Việt Nam, Bảo tàng Phòng quân không quân. Mặt khác, vào những ngày hội, ngày lễ lớn của đất nước, giáo viên còn đưa học sinh đến các bảo tàng, như Bảo tàng Hồ Chí Minh, Bảo tàng Phụ nữ Việt Nam... Riêng sinh viên khối các trường cao đẳng, đại học thì việc học qua "kênh" bảo tàng càng đặc biệt có ý nghĩa quan trọng. Đó là môn Lý luận chủ nghĩa Mác - Lênin, Tư tưởng đạo đức Hồ Chí Minh và Lịch sử Đảng Cộng sản Việt Nam đã trở nên gần gũi, thực tế hơn trong những giờ học tại bảo tàng. Việc đổi mới cách dạy và học lịch sử thông qua "kênh" bảo tàng đã tạo ra hứng thú cho học sinh - sinh viên, các em học môn Lịch sử dễ hơn, còn giáo viên sẽ có những giờ lên lớp ngoại khóa sinh động, hữu ích và hiệu quả hơn.

2. Bảo tàng cần phối hợp với nhà trường tổ chức trưng bày lưu động

Nhằm mục đích hỗ trợ cho việc dạy và học môn Lịch sử của các em đạt kết quả tốt, ngoài việc đưa học sinh đến tham quan bảo tàng, một số bảo tàng ở Hà Nội đã phối hợp với các trường phổ thông trên địa bàn thành phố cũng như một số tỉnh tổ chức các cuộc trưng bày lưu động nhằm giúp cho các em học sinh có thể tiếp xúc với các sự kiện, nhân vật lịch sử một cách cụ thể. Là người đã tổ chức và trực tiếp đi trưng bày lưu động tại nhiều trường phổ thông, chúng tôi nhận thấy, những cuộc triển lãm chuyên đề như vậy, không chỉ đem lại hiệu quả cho chính những học sinh đang học chương trình đó, mà tất cả các em học sinh của toàn trường đều được tiếp xúc, cảm nhận

chính xác và hiệu quả nhất với các hình ảnh, hiện vật được chụp lại. Ngày 1/5/2007, Bảo tàng Cách mạng Việt Nam phối hợp với Phòng Giáo dục huyện Lập Thạch, tỉnh Vĩnh Phúc xây dựng triển lãm ảnh "Phong trào đấu tranh giải phóng dân tộc của nhân dân Việt Nam 1858 -1954" và "Cuộc kháng chiến chống thực dân Pháp 1946 -1954". Hiệu quả mà cuộc triển lãm ảnh tư liệu lịch sử này đem lại là rất to lớn với cả giáo viên, học sinh và bản thân các cán bộ bảo tàng. Ngày 20/3/2009, Bảo tàng Cách mạng Việt Nam đã tổ chức cuộc triển lãm chuyên đề "Lịch sử cách mạng Việt Nam (1945 - 1954)" tại Trường Trung học phổ thông Nam Sách - Hải Dương. Năm 2010 và 2011, nhân các sự kiện lớn của đất nước, như chào mừng Đại lễ 1000 năm Thăng Long Hà Nội, Đại hội Đại biểu toàn quốc lần thứ XI Đảng Cộng sản Việt Nam, Bảo tàng Cách mạng Việt Nam tiếp tục mang bộ triển lãm đi trưng bày lưu động tại các trường của tỉnh Thái Bình, Hà Giang (Trường Trung học phổ thông Nội trú, Ngọc Hà, Lê Hồng Phong, Bắc Quang, Lê Quý Đôn, Nguyễn Đức Cảnh, Nguyễn Thái Bình, Nguyễn Công Trứ). Lần đầu tiên được tiếp cận trực tiếp với hình ảnh, hiện vật liên quan đến lịch sử cách mạng Việt Nam, các em học sinh không khỏi xúc động về những năm tháng khó khăn của đất nước, việc làm này đã tạo cơ hội để các em hiểu rõ hơn về lịch sử dân tộc, mở rộng thêm kiến thức cho bản thân, học hỏi được nhiều điều hay, biết trân trọng những truyền thống tốt đẹp của dân tộc mình. Đây là những món quà ý nghĩa mà những người làm bảo tàng chúng tôi mong muốn sẽ được đem đến với các em học sinh nhiều hơn nữa.

Hướng tới kỷ niệm 65 năm Ngày toàn quốc kháng chiến (19/12/1946 - 19/12/2011), Bảo tàng Lịch sử Quân sự Việt Nam phối hợp với Trường Trung học phổ thông Chu Văn An tổ chức triển lãm chuyên đề: "Âm vang lời thề quyết tử" từ ngày 1/11 đến ngày 8/11/2011. Đây là một hoạt động hết sức ý nghĩa, nhằm khơi dậy lòng yêu nước, lòng tự hào dân tộc, yêu môn Lịch sử trong các em học sinh - thế hệ tương lai của đất nước. Trong thời gian triển lãm, các lớp có tiết học môn Lịch sử ở trường đều đến xem triển lãm và nghe thuyết minh thay vì học trong lớp. Bảo tàng cũng kết hợp cho các em xem những thước phim tư liệu về chiến tranh nhân dân

của quân và dân ta trong cuộc kháng chiến chống thực dân Pháp, truyền thống của Quân đội nhân dân Việt Nam anh hùng..., tạo cho các em một không khí hứng khởi hơn khi học môn Lịch sử. Ngay trong ngày đầu tiên, triển lãm đã phục vụ hơn 800 lượt học sinh. Theo lịch học ngoại khóa của trường thì dự kiến tổng số học sinh đến tham quan, học tập tại triển lãm sẽ lên đến 6.000 lượt giáo viên và học sinh. Triển lãm đã mang lại cho các em những giờ học ngoại khóa ý nghĩa và bổ ích. Khi được hỏi, tất cả các học sinh đều mong muốn sẽ có thêm nhiều buổi trưng bày chuyên đề như vậy được diễn ra tại trường, để các em không còn cảm thấy những sự kiện lịch sử bị xa lạ và môn học lịch sử sẽ không còn "khô" nữa.

Bên cạnh việc tổ chức trưng bày tại trường học, với những đặc thù khác nhau, nhiều bảo tàng ở Hà Nội cũng tổ chức các chuyên đề tại chính khuôn viên của bảo tàng mình, hay tại các nhà văn hóa, các bảo tàng địa phương và mời học sinh các trường đến tham quan, như Bảo tàng Dân tộc học Việt Nam, Bảo tàng Hồ Chí Minh, Bảo tàng Mỹ thuật Việt Nam... Qua những cuộc triển lãm chuyên đề như thế, bản thân các bảo tàng sẽ tìm ra cho mình một hướng hoạt động có tính giáo dục cao, hoàn thành tốt hơn chức năng giáo dục của mình. Về phía các trường học, đây thực sự là những giờ học ngoại khóa mang lại hiệu quả thiết thực. Bởi qua các triển lãm chuyên đề, bản thân học sinh và giáo viên được tận mắt nhìn thấy các tài liệu, hiện vật, hình ảnh về lịch sử mà trong sách giáo khoa chưa có hoặc còn quá ít và qua đó mỗi học sinh lại càng có điều kiện để củng cố kiến thức đã được học trên lớp về môn Lịch sử.

3. Bảo tàng cần tích cực tổ chức các hình thức câu lạc bộ, phòng khám phá để thu hút học sinh đến tham gia

Một trong những hình thức hoạt động của các bảo tàng trong công tác tuyên truyền giáo dục đối với học sinh phổ thông chính là việc cho ra đời những câu lạc bộ, phòng khám phá, nhằm tạo sân chơi hấp dẫn cho các em khi đến với bảo tàng. Đối với học sinh phổ thông, bảo tàng không chỉ là nơi lưu giữ những hiện vật quý hiếm như với các chức năng nhiệm vụ vốn đã làm (sưu tầm, bảo quản và giới thiệu cho công chúng), mà còn phải có trách nhiệm cao hơn nữa, đó là: trách nhiệm giáo dục

truyền thống, truyền bá văn hóa Việt Nam, gợi lên những vấn đề về bảo vệ và phát huy giá trị di sản văn hóa dân tộc. Chính những bài học lịch sử mắt thấy tai nghe khi tham quan bảo tàng sẽ để lại trong các em những dấu ấn tốt đẹp, khơi dậy lòng tự hào dân tộc, giúp các em trở thành những người con ngoan, có ích cho xã hội. Bởi vậy, để tránh sự "nhàm chán" cho học sinh khi đến với bảo tàng, hình thức câu lạc bộ, phòng khám phá hay phòng giáo dục đã và đang được phát huy mạnh mẽ trong các bảo tàng ở Hà Nội hiện nay.

Tính đến thời điểm này, phòng khám phá của Bảo tàng Dân tộc học đã hơn 10 tuổi và địa chỉ này vẫn luôn là điểm cuốn hút đối tượng thiếu nhi, đặc biệt vào dịp hè. Với nhiều chương trình thú vị, như lớp học làm đồ vải truyền thống; đồ chơi dân gian; tìm hiểu về văn hóa các nước Đông- Nam Á thông qua quốc kỳ, di sản văn hóa, tiền tệ... Không gian sáng tạo ở đây chính là cách để các em tiếp cận với di sản, biết trân trọng những giá trị truyền thống, có kiến thức cơ bản để thưởng thức nghệ thuật

Khác hơn một chút, phòng khám phá của Bảo tàng Phụ nữ Việt Nam lại rèn cho trẻ kỹ năng logic, hiểu biết thêm về văn hóa các dân tộc. Gian phòng rộng chưa đến 100 m² nhưng rất sinh động, được trang bị đầy đủ các giáo cụ trực quan, phục vụ nhiều trò chơi giáo dục hấp dẫn. Đến đây, các em được hướng dẫn chia nhóm, tham gia các hoạt động "học mà vui, vui mà học" như học cách tằm trâu - tằm vôi, nhận biết và thử trang phục truyền thống của các dân tộc; ghép hình, ghép thông tin các nhân vật, thời gian, sự kiện lịch sử; chơi ô chữ theo các chủ đề; vẽ tranh các đồ vật trưng bày trong bảo tàng; thực hành các môn thủ công, như sáng tạo trang sức, trang phục... Dù mới ra đời chưa tròn một năm nhưng phòng khám phá của bảo tàng đã là địa chỉ được nhiều trường lựa chọn đưa học sinh đến tham quan, học tập.

Bảo tàng Mỹ thuật Việt Nam có cả một di sản lớn và quý. Không gian sáng tạo tại bảo tàng chính là cách để các em tiếp cận với di sản, biết trân trọng những giá trị truyền thống, có kiến thức cơ bản để thưởng thức nghệ thuật. Với diện tích 70 m² dành riêng cho trẻ em từ 5 - 15 tuổi, thiết kế đẹp, trang thiết bị hiện đại, tại đây, các em sẽ được các họa sỹ, cán bộ bảo tàng hướng dẫn tìm hiểu,

khám phá nghệ thuật thông qua các hoạt động tô màu (tô màu tranh, tô màu tượng), vẽ tự do, xé dán, xếp hình, xếp hình tranh theo mẫu, ghép tranh khuyết, nặn, in tranh Đông Hồ... Điểm khác biệt của không gian sáng tạo ở Bảo tàng Mỹ thuật Việt Nam so với các điểm vui chơi giải trí cho trẻ em thường thấy là, tất cả hoạt động đều được các chuyên gia xây dựng trên ý tưởng khai thác giá trị di sản dân gian Việt Nam hay những kiệt tác đang được trưng bày tại bảo tàng.

Năm 2007, Bảo tàng Cách mạng Việt Nam cho ra mắt Câu lạc bộ "Em yêu lịch sử" với mục đích góp phần bổ sung kiến thức, nâng cao hiệu quả học môn Lịch sử cho học sinh khối phổ thông. Sau 5 năm hoạt động, câu lạc bộ đã tổ chức được hơn 50 buổi sinh hoạt, 3 buổi tổng kết dành cho học sinh khối tiểu học, trung học cơ sở, trung học phổ thông và bước đầu hướng đến sinh viên một số trường đại học ở Hà Nội. Cùng với việc xây dựng nội dung, chương trình hoạt động, chúng tôi luôn quan tâm tới độ tuổi và trình độ từng cấp học để có những hoạt động vui chơi cho phù hợp. Mặt khác, Ban Chủ nhiệm Câu lạc bộ và giáo viên dạy môn Lịch sử của các trường đã từng bước triển khai cụ thể các chương trình với nhiều hình thức, như tổ chức tham quan hệ thống trưng bày tại Bảo tàng Cách mạng Việt Nam; khám phá các câu chuyện lịch sử thông qua những hiện vật, tài liệu tiêu biểu tại bảo tàng; tổ chức các trò chơi "Nhận diện lịch sử" gắn với các nhân vật, sự kiện lịch sử cách mạng tiêu biểu; tổ chức giao lưu, gặp gỡ các nhân chứng lịch sử, các nhà văn hóa; tổ chức cho học sinh biểu diễn nghệ thuật có nội dung gắn liền với những sự kiện, nhân vật điển hình của dân tộc; tổ chức cho giáo viên đi tham quan di tích lịch sử cách mạng... Những hoạt động của câu lạc bộ này đã lôi cuốn được sự chú ý, quan tâm của nhiều tổ chức giáo dục, các cơ quan văn hóa và các bảo tàng ở Việt Nam. Đặc biệt, mô hình này đã nhận được sự hưởng ứng nhiệt tình của các em học sinh, phụ huynh và giáo viên dạy môn Lịch sử trong trường phổ thông trên địa bàn thủ đô Hà Nội.

Trong khi trẻ thiếu sân chơi, người lớn phàn nàn, lo âu về sự mai một của trò chơi truyền thống, giá trị của truyền thống, những kiến thức văn hóa nghệ thuật cho thế hệ trẻ học đường thì các phòng khám phá ở bảo tàng rõ ràng là một

địa chỉ đỏ. Các kiến thức đến với học sinh không khô khan, cứng nhắc mà hiển thị trong các trò "học mà chơi - chơi mà học" đã tạo cho các em sự hứng thú, sáng tạo thực sự. Khi các phòng khám phá được mở cửa, chính các bảo tàng cũng thực hiện được thêm chức năng của mình là giới thiệu, trưng bày, một lần nữa các giá trị hiện vật có trong bảo tàng tới được đối tượng "tiềm năng" là học sinh khối phổ thông. Thêm vào đó, những sân chơi này luôn nhận được sự ủng hộ, chung tay của nhiều chuyên gia mà các ngành Bảo tàng học và Sư phạm học cùng các nhà quản lý đã mở lối đưa ra những hướng tiếp cận, truyền đạt mới cho học sinh. Những người làm bảo tàng chúng tôi đang cố gắng đưa lớp trẻ về với quá khứ đau thương mà hào hùng của dân tộc, giúp họ cảm nhận, xúc động, trải nghiệm và sau đó đem họ về với thực tại cùng những bổn phận, nhiệm vụ của mình đối với đất nước.

Cần dạy cho thế hệ trẻ niềm say mê lịch sử từ khi còn nhỏ và định hướng cho các em biết tầm quan trọng của lịch sử dân tộc. Trẻ em lớn lên, yêu thích cái gì? muốn học gì? Đó là một phần nhờ vào sự giáo dục định hướng của gia đình, nhà trường và xã hội.

Với trách nhiệm và tình yêu của mình, những người làm bảo tàng chúng tôi đang cố gắng trở thành chiếc cầu nối thân thiết giữa bảo tàng và nhà trường, giữa hiện vật lịch sử và bản thân học sinh. Những bài học lịch sử ở bảo tàng không chỉ thuộc về quá khứ mà gắn liền với hơi thở của cuộc sống hiện tại. Và, thế hệ trẻ học đường cần hiểu được rằng, chính họ là những người đang và sẽ viết nên trang sử của ngày hôm nay cho thế hệ mai sau.

N.K.T

Tài liệu tham khảo:

- 1- Phan Ngọc Liên, Trần Văn Trị (2000), *Phương pháp dạy học lịch sử*, Nxb. Giáo dục. Hà Nội.
- 2- Nguyễn Văn Sơn (2008), *Tăng cường sử dụng đồ dùng trực quan - Một biện pháp hữu hiệu góp phần đổi mới phương pháp dạy - học lịch sử ở trường phổ thông*, *Đổi mới nghiên cứu và giảng dạy lịch sử*, Nxb. Tổng hợp thành phố Hồ Chí Minh.
- 3- Bảo tàng Cách mạng Việt Nam (2010), Câu lạc bộ "Em yêu lịch sử" - Một sân chơi bổ ích và lý thú, *Thông báo khoa học số 13*, Hà Nội.